

OBICEIURI DE PRIMĂVARĂ CU MĂȘTI ALAIUL BERBECILOR DIN SLATINA TIMIȘ

Carmen Maria NEUMANN

Muzeul Județean de Etnografie și al
Regimentului de Graniță Caransebeș

Sincretismul păgâno-creștin realizat în epoca trecerii de la religia politeistă la una monoteistă a fost generalizat în întreg spațiul european supus creștinizării. În confruntarea credințelor „*preoții se luptau din rășputeri cu îndărătnicia poporului, dar în zadar și atunci, biserica, obosită de luptă, se văzu silită să cadă la învoială. Primii în noul calendar multe din sărbătorile pe care poporul stăruia să le păstreze din cultul străvechi, dar le botează altfel. A păstrat sărbătoarea, adică ziua în care se serba ceva din cultul păgân, dar alunga numele zeului căruia săbătoarea îi era consacrată și îl înlocuia cu un eveniment de esență creștină. În felul acesta, biserica adopta tot ce se mai păstra în popor din cultul păgân¹*”.

După apariția creștinismului sărbătorile cu caracter păgân de fapt de divinizație a Naturii Mame, neputând fi eradicat din conștiința colectivă deoarece era tradiția strămoșească ce trebuia păstrată cu sfințenie din generație în generație, au fost legate de nume de sfinți sau puse în afara sărbătorilor religioase esențiale. În cazul de față (celebrarea Anului Agrar și echinocțiului de primăvară) - prin „*fixarea Paștelui în raport cu echinocțiul de primăvară și fază lunară, cele mai importante sărbători și obiceiuri păgâne au fost împinse în afara ciclului pascal, la Lăsatul Secului și la Rusalii*”².

Ca o divagație, sau ca o atestare, la vechii romani - zeul Marte (soțul lui Rea Silvia și tatăl lui Romulus și Remus) era divinizat în primul rând ca Zeu al primăverii, de aceeași importanță cu Apollo zeul soarelui, numele lui a fost dat primei luni a primăverii, iar ziua lui de naștere, considerată 1 martie, era sărbătorită de către preoții lui prin ceremonii speciale.

Ca zeu al vegetației Marte era serbat la diferitele perioade legate de recoltă – primăvara (pentru a avea o bună recoltă), în vară la serbările recoltei, iar toamna în serbări de mulțumire. Atributul de Zeu al războiului (asemănător cu zeul Ares din mitologia greacă) se datorează faptului că în antichitate, în luna martie se făcea tradiționala sărbătoare a armelor și începeau campaniile militare romane. Mitul reînvierii, întoarcerii din moarte, exista încă din cultura sumeriană, în epopeea lui Ghilgams. La sfârșitul anului, zeul creator al universului murea, pentru ca la începutul Noului An să renască.

Element fundamental al calendarului religios dar și al cel popular, Ciclul Pascal alcătuiește un sistem complex de sărbători și zile marcate de anumite gesturi ce au ca scop asigurarea bunului mers al vieții.

În comunitate pregătirile pentru sărbătoarea Paștelui încep încă din prima zi a Postului Mare, care durează șapte săptămâni. Ciclul Pascal se continuă după Duminica Învierii, cu încă șapte săptămâni, până la Înălțare. Lăsatul Secului are două etape care conduc treptat către postul Paștelui; Duminica Înfricoșatei Judecăți, când se lasă sec de carne și duminica Izgonirii lui Adam din Rai când se lasă sec de brânză.

¹Candrea, 1928, p. 112.

²Ghinoiu, 2002

Fiecare dintre aceste săptămâni este punctată de sărbători cu rezonanță în calendarul religios, dar și de obiceiuri populare sau de gesturi și acte mărunte menite să influențeze pozitiv mersul lucrurilor sau să remedieze abaterile de la regulile impuse de calendarul popular. Complexitatea acestor manifestări precum interferența dintre calendarul popular și cel religios reprezintă o trăsătură esențială a sărbătorilor tradiționale românești.

Mișcându-și data an de an în zona calendaristică a sezonului agrar, Lăsatul Secului a asimilat numeroase obiceiuri specifice renovării sau schimbării timpului „*Obiceiurile au fost și sunt domeniu important al culturii populare românești, ele constituie ansamblu manifestărilor folclorice și de artă populară încadrate într-un sistem unitar, marcând evenimente legate de datele calendaristice și ciclul vieții.*”³

Pentru a determina cu exactitate locul și valorile lor în viața de altădată a satului este necesar să se țină seamă de complexitatea sistemului în care obiceiurile au fost organic integrate precum și de extinderea funcțiilor sociale și artistice, a elementelor de natură spectaculară.

Ritualul de înnoire a timpului cuprinde, asemănător ciclului sărbătorilor de iarnă o perioadă de îmbătrânire și degradare a timpului, evidențiată prin practici în care apar mascați (*Saptamana Nebunilor*), și o perioadă cu practici de purificare și recăștigare a armoniei și echilibrului (*Săptămâna Caii lui Santoader*).

Săptămâna Nebunilor este similară cu „*Săptămâna brânzei*”, denumită și „*Săptămâna albă*” în care se putea pregăti treptat intrarea în Postul Mare.

În „*Săptămâna Nebunilor*” „*numai nebunii pornesc a se însura, numai proștii și urâții satelor abia acum dau zor să se căsătorească, pe când cei cuminiți, câți au avut de gând să se însoare s-au însurat cu mult înainte. De fapt, era vorba de fete cu copii din flori, văduvi și văduve, feciori tomnatici și fete bătrâne, handicapați.*”⁴

O altă motivație a obiceiului se justifică din perspectiva religiei creștine care impune pe tot timpul postului Paștelui interdicții foarte severe, de ordin alimentar și moral, eliminand din viața comunităților rurale atât petrecerile cu muzică și joc cât și celelalte evenimente aniversare.

Pe planul culturii populare, începerea Postului Mare este marcată prin distracția care se face înainte de post. În vestul țării, în zonele cu populație catolică, această poartă numele de *Farșang* sau *Fășang*. Primul nume este introdus prin filiera germană de la *Fast Nacht* sau *Fasching* (carnaval), cel de al doilea prin filiera maghiară, de la *Farșang*. Ambele denumiri au aceeași semnificație în limbile de origine. La români mai este cunoscut și sub numele de „*obiceiul moșilor*”, „*obiceiul leoarfelor*”, „*obrăzari*” „*cornii*” „*berbecii*” în comunele locuite de cehi li se spune „*Hăndrălași*” (ziua proștilor). „*Obiceiul este un act solemn care iese din mersul comun al vieții, având menirea să consfințească trecerea de la o situație la alta.*”⁵

La originea acestor jocuri se află mentalitatea arhaică, precreștină, conform căreia există anumite momente de cumpană, atât în viața oamenilor, cât și în scurgerea timpului, când efectele permanentei lupte dintre bine și rău desfășurate în univers pot influența în sens negativ soarta fiecăruia. Destinată petrecerii unor pături sociale prospere, măștile populare au rămas ca unsoi de martori arheologici ai mentalităților trecute.

Obiceiurile foarte vechi la Lăsatul Secului se mai păstrează în localitățile ca Bănia, Brădișorul de Jos, Răcășdia, Vărădia, Gârliște, Grădinari, Oravița, Slatina-Timiș (Caraș-

³Stoica/Pop 1984, p. 70.

⁴Marian 1889, pp. 14-15

⁵Pop 1976, p. 127

Severin). *Bănăţeanul îşi celebrează ritualul său ancestral, în diferite obiceiuri. De la religios la profan, surprindem în datinile Banatului creştinismul grefat pe un fond păgân evident.*⁶

Limitându-se la o simplă descriere sumară, unii cercetători amintesc obiceiul emiţând şi apriceri în anumite cazuri arbitrar. Simion Florea Marian⁷ după ce reproduce descrierea făcută de Iosif Olariu şi Spofronie Liuba, ambii din Brădişorul de Jos, de lângă Oraviţa, (jud. Caras-Severin) îl apropie de obiceiul Cucilor din Dobrogea fără să explice ce stă la baza acestei apropieri. Acordându-i doar zece rânduri Ioan Masoff⁸ se opreşte doar asupra unei singure forme de manifestare şi anume organizarea cu ocazia Fărşangului unui convoi de care alegorice la Oraviţa încadrând-o în capitolul teatrului satiric popular. La rândul său, Tache Papahagi⁹ reproducând aceeaşi descriere, preluată de la Sim. Florea Marian, îi stabileşte originile în sărbătorile romane „*Stultorum festa*” şi „*Fornacalia*” argumentând această afirmaţie prin existenţa obiceiului şi la alte popoare de origine latină.

Alaiul berbecilor din Slatina-Timiş (localitate cu populaţie de religie catolică) este considerat ca fiind unul dintre cele mai vechi obiceiuri cu măşti din comună. Pentru a se proteja, pentru a-şi ascunde identitatea, ţinând astfel la distanţa spiritele malefice, slătinarii au recurs încă din cele mai vechi timpuri la purtarea măştilor. Obligatoriu ca din fiecare casă măcar o dată barbatul cel mai tânăr trebuie să se facă berbec, altfel el şi casa lui vor fi bântuiţi de spirite rele.

Pregătirea pentru participarea la Fărşang este destul de simplă. Cu o zi înainte îşi duc măştile într-un anumit loc, numai de ei ştiut. Locul de mascare nu este fix, poate fi la un vecin, la o rudenie sau chiar în afara satului. Pentru că urma o perioadă lungă de post, la Lăsatul Secului se tocmeau muzicanţi, tinerii organizau o mare petrecere la care erau invitaţi toţi membrii comunităţii, feciorii de obicei erau cei care „*împăcau muzica*” aşa cum făceau la Paşti şi la Crăciun. Erau tocmiţi muzicanţii cei mai buni din zonă, dacă doreau să îşi câştige laudele sătenilor şi mai ales ale tinerelor fete.

Pentru a petrece se adună cei necăsătoriţi, şi separat cei mai învârstă, împreună cu cei căsătoriţi. Căsătoria avea rol de prag, cei care erau căsătoriţi nu mai puteau să petreacă în mijlocul celor tineri, ei trebuiau să se manifeste într-un cerc de oameni căsătoriţi se adunau neamurile laolaltă petreceu, mâncau, dansau până târziu.

Acţiunea se desfăşoară astfel: feciorii care nu au împlinit vârsta pentru a merge în armată se costumau în „*Berbeci*”, cu cojoace întoarse pe dos cu lâna la vedere, încinşi peste mijloc cu *talăngi* (clopote) zgomotoase, cu căciulile de oaie pe cap, iar feţele le sunt acoperite cu *obrazare* (măşti împodobite cu mărgele, panglici colorate şi flori) înspăimântătoare, îmblănite şi ele. Alaiul porneşte dintr-un capăt al satului, berbecii colindă uliţele din Slatina făcând tot felul de năzbâtii spre distracţia sătenilor. Zgomotul de bici şi clopote implică o acţiune de alungare de spirite răufăcătoare atât pentru toată comunitatea cât şi pentru fiecare persoană în parte. În acompaniamentul muzicii, berbecii se deplasează din casă în casă, unde consătenii îi cinstesc pe aceşti „alungători de rău” cu produse tradiţionale: cârnaţi, ouă, şuncă, răchie şifanină dă cucuruz (făină de mălai). Unde „căpătarea” este mai mare, berbecii împreună cu proprietarul, dansează în faţa casei două jocuri specifice locului, brăul slătinarilor şi brăul berbecilor. Pentru a înveseli atmosfera uneori berbecii se grupează câte doi, trei îşi schimbă glasul vorbind piţigăiat şi caraghios, aleargă după fete, le prind şi le cănesc pă obraz (vopsesc pe faţă) cu tot felul de vopsele. În

⁶Lerca 1938, p. 21

⁷*Ibidem*, pp. 14-15

⁸Masoff 1961, p. 44.

⁹Papahagi 1961, p. 44

parcursul lor prin sat au de furcă mai ales cu băiețandrii, care se țin după ei încercând să-l identifice, să le smulgă măștile și strigându-le vorbe de batjocoră.

Scopul urmărit este distracția, provocarea râsului, prin diferite gesturi sau cuvinte. Mai remarcăm ca o caracteristică interesul mascașilor de a nu fi recunoscuți, pentru a crea o undă de mister sau pentru a-și apăra libertatea de a face orice până la sfârșitul manifestației. Pentru a se apăra, ca să nu fie recunoscuți, cei mascași se înarmează cu câteun băț de alun cu care-l îndepărtează pe cei mai îndrăzneți din public. Ca și celelalte jocuri cu măști practicate în timpul sărbătorilor de iarnă, și în alaiul berbecilor din Slatina-Timiș și-au făcut loc măștile de „*naroade*” care prin stigăte, chiote, mișcări caraghioase, măresc nota de umor și veselie, dând uneori o nuanță de grotesc.

„*Năroadele*” sunt partenerile „*Berbecilor*”, unele dintre acestea sunt îmbrăcate în zdrențe, altele în costume populare, având diferite forme de măști, opuse „*Berbecilor*”. Și ele aleargă pe ulițele satului, dansând și ironizând anumite personaje din viața cotidiană și mondenă. Din mulțimea întâmplărilor care survin în viața oamenilor au fost alese două: nunta și înmormântarea, care au fost transpuse în obiceiul Fărșangului. Alegerea s-a impus în timp probabil inconștient, prin faptul că sunt cele mai des întâlnite în viața comunității și se pretează participării iunii public larg. Ambele se desfășoară pe ulițele satului spre amuzamentul sătenilor care-i însoțesc în treaga zi. La sfârșitul zilei în centrul comunei are loc adevărata sărbătoare, unde „*Berbecii și Năroadele*”, împreună cu tinerele fete din comună, se prind în cel mai hazliu brâu al acestei sărbători, „*Brâul Năroadelor*,” atât din punct de vedere interpretativ, cât și muzical, fiind specific numai slătinărilor.

Cât se joacă, fără să observe berbecii, din cojoacelelor se smulgă bucăți de lână din blană, pe care femeile le pun în staulul animalelor ca să le ferească de boli sau pentru ca atunci când se merge la târg vânzarea să fie cât mai bună. Cu ani în urmă, tinerele fete se pregateau cu mult timp înainte de această sărbătoare își făceau cele mai frumoase costume populare, viu colorate vestind cu această ocazie că primavara este aproape.

La finalul colindatului berbecii se demască pentru ca sătenii să-i cunoască pe fiecare ce mască au purtat. Se ospătează cu tradiționala „*Ciganie*”, cu mămăligă (*coleșă*), pregătite din produsele primite, ospăț de unde, bineînțeles, nu lipsește nici *răchia* (țuica) de prună. Petrecerea se termină la 12 noaptea, odată cu intrarea în Postul Paștelui.

Lista ilustrațiilor

Pl. I.1. Dansul berbecilor; 2-3. Măști de berbeci.

Pl. II.1-2. Berbecii în acțiune.

Pl. III. 1-2. Brâul berbecilor și a Năroadelor.

Pl. IV. 1. Alaiul satului la sărbătoarea berbecilor; 2. Berbecii fără mască.

Bibliografie

- Candrea 1928 = Aurel I. Candrea, *Iarba fiarelor, Studii de folclor*, Cultura Națională, București, 1928.
- Gorovei 1995 = A. Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1995.
- Ghinoiu 2002 = I. Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești*, Editura Elion, 2002.
- Herseni 1972 = T. Herseni, *Forme străvechi de cultură popular românească*, Cluj- Napoca, Editura Dacia, 1972.
- Marian 1889 = Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. II, București, 1889.

- Niculiță 1998 = Elena Niculiță, *Datele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I. și II, Editura Polirom, Iași, 1998.
- Olinescu 2004 = M. Olinescu, *Mitologia românească*, Editura 100+1 Gramar, București, 2004.
- Olteanu 2001 = A. Olteanu, *Calendarele poporului român*, Editura Paideea, 2001.
- Pamfilie 1997 = T. Pamfilie, *Sărbătorile de iarnă la români*, Editura Saeculum, 1997.
- Știucă 2006 = N. Alex. Știucă, *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, vol. II. Editura Cartea de buzunar 2006.
- Văduva 1996 = O. Vaduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, Editura Enciclopedică, București, 1996.
- Pop 1976 = M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976.

Habitudes au printemps Suit de béliers de Slatina-Timiș (Résumé)

Célébration de Paques' est un moment de la célébration et l'amusement, le jour du mois dans le que l sont des boules (balles) organisées sont masque, á lequel la Communauté dans l'ensemble.

A l'avis aux spécialistes de coutume d'origine on tété un certain nombre de facteurs. Plus fois, cela concerne la conservation des croyant ces magiques, archaïques de spécifique pour toutes les civilisations antique par lequel, prés de la zone résidentielle a été marqué par de rituel symbole qu'es bannissant le froid d'esprits et le mal.

L'explosion de joie, beau coude souris et voles, des jeux, danses les masques sont organise spart out, convia nus que ceci fait leur scandé aux mal sains st bon et la chaleur gagnera définitivement le froid, la sécheresse et l'hiver hostile travers e se spirits humains opposes. Des vibrations personnalisées avec des masques sont gardé étaiu jour d'hui dans la ville Slatina Timis.

\



1.



2.



3.

Pl. I.1.



1



2

Pl. II.



1.



2.

Pl. III.



1.



2.

Pl. IV.